

ACHTER DE SCHERMEN VAN HET TRIBUNAAL

HAAGS HOF

Twintig jaar geleden werd er voor het eerst sinds 'Neurenberg' een strafhof voor oorlogsmisdaden ingesteld: het Joegoslaviëtribunaal. "Jij belandt nog eens in Den Haag", roepen betrokkenen in gewapende conflicten nu tegen elkaar. National Geographic kreeg exclusief toegang.

Een lange stoet mensen stroomt naar buiten. De lente begint laat dit jaar, er staat een ijzige wind. Toch heeft vrijwel niemand een jas aan, zo groot is de haast om buiten te komen. De sfeer is niettemin ontspannen. Het zal wel weer een oefening zijn.

In Rijksmonument 530892 is het brandalarm afgegaan. Maar het gebouw aan de westkant van Den Haag, daterend uit de tijd van de wederopbouw, is nu niet de voornaamste zorg – de mensen moeten eruit. In de eerste plaats Radovan Karadžić en Ratko Mladić, voor wie links en rechts geblindeerde, donkergrijze Volkswagenbusjes komen aansnellen.

De afgelopen maanden was ik al vaker hier, maar pas nu ik iedereen bij elkaar zie, realiseer ik me hoeveel mensen hier samen geschiedenis hebben geschreven. Daar staat president Theodor Meron, de hoogste baas en de voorzitter van de beroepskamer. Veiligheidsagenten

Inge van Mill is freelance fotojournalist van wie in het Magazine eerder reportages over gaming en over Nederlanders in Duitsland verscheen. Pancras Dijk is redacteur voor dit tijdschrift.

houden hem voortdurend in het oog. Even verderop staat de enige Nederlandse rechter van het hof: Alphons Orie, die de zaak-Mladić leidt. In zijn buurt Serge Brammertz, de Belgische hoofdaanklager.

Maar naast de uit de media bekende mensen staan er nog honderden anderen op de verzamelplaats onder de luifel van het tegenovergelegen World Forum. Van medewerkers van de postkamer tot secretaresses, van juristen tot schoonmakers, van agenten tot stagiairs. Met elkaar geven ze invulling aan Resolutie 827 van de VN-Veiligheidsraad uit 1993, waarin de leden van de raad stelden dat de strijd in het uiteenvallende Joegoslavië een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid vormt, dat de oorlogsmisdaden een halt moet worden toegevoerd en dat de verantwoordelijken voor de rechter moeten worden gebracht.

In 2004 waren er nog ruim twintig mensen op de vlucht voor het Joegoslaviëtribunaal, zo laat een poster in een van de werkkamers zien. In 2011 waren ze allemaal opgepakt – ook de oud-leider van de Bosnische Serviërs, Radovan Karadžić. De zaak tegen hem loopt nog.

Twintig jaar geleden was de strijd op de Balkan nog in volle gang, veldwerk was er vrijwel onmogelijk. Toch begonnen in Nederland een handvol mensen aan hun werk. De verwachting was indertijd dat ze binnen een paar jaar klaar zouden zijn. Eigenlijk denken ze dat nu nog steeds.

Op een dinsdag zit ik vrijwel alleen op de publieke tribune van een van de drie rechtszalen. Twee keer heb ik een beveiligingspoortje moeten passeren; mijn tas, jas en telefoon zijn in een locker achtergebleven. Aan de andere kant van het glas zit de voormalige Bosnisch-Servische generaal Mladić. Een Franse getuige vertelt voor rechter Orie het verhaal van enkele overlevenden van de oorlog in Bosnië. Hij toont een overzichtsfoto van een vallei, dan van een bergweggetje. In elke andere context zouden ze voor vakantiekiekjes worden versleten. Maar dan

volgen beelden van een pakhuis. De wanden zijn besmeurd met wat bloed en andere menselijke resten zouden zijn. Militairen onder Mladić' gezag zouden er een massaslachting hebben aangericht. De generaal zelf, ondanks een recente operatie redelijk gezond ogend, kijkt nauwelijks op, maakt voortdurend aantekeningen. Kort ervoor mocht ik naar binnen kijken in de pal naast de rechtszaal gelegen bewaarcellen: uiterst sober en benauwend klein. In de cel waar Mladić tijdens korte schorsingen wordt vastgehouden, staat een bankstel. Een klein privilege dat hem is toegekend vanwege zijn zwakke gezondheid.

De aanhouding van Mladić was mede te danken aan het speurwerk van de 'tracking unit'. Ooit werkten er veel mensen, nu past de hele afdeling in een kantoortje aan het eind van de gang. Toen André Lommen er in 2007 kwam werken, waren er nog vier voortvluchtigen – en

OROLOG OP DE BALKAN

In de jaren tachtig laaiden onderhuids lang smeu- lende etnisch-nationalistische spanningen op binnen de socialistische republiek Joegoslavië, een federatie die bestond uit zes republieken en daarbinnen nog twee autonome provincies. Slovenië was in 1991 de eerste republiek die zich afscheidde, waarna onder meer Kroatië en Bosnië-Herzegovina volgden. Dit tot woede van de machthebbers in Belgrado, waar tot die tijd het federale bestuur was gevestigd. Het gevolg was een aaneenschakeling van oorlogen die in het naoorlogse Europa hun gelijke niet kenden: de Tiendaagse Oorlog in Slovenië (1991), de Kroatische Onafhankelijkheidsoorlog (1991-'95), de Bosnische Burgeroorlog (1992-'95) en de oorlog om Kosovo (1998-'99). De strijd kostte naar schatting aan 140.000 mensen het leven, miljoenen sloegen op de vlucht en de verwoesting was groot, zoals in de Bosnische stad Mostar (rechts).

Voormalig kampbewaarder Duško Tadić was in 1997 de eerste die werd veroordeeld door het Joegoslaviëtribunaal. In later jaren richtte het tribunaal zich vooral op de hoofdrolspelers in de

oorlogen, en werden de aanklachten tegen lager geplaatste verdachten veelal doorgespeeld naar lokale rechtbanken op de Balkan.

Momenteel lopen er nog slechts enkele zaken. Die tegen de Bosnisch-Servische oud-president Karadžić wordt naar verwachting eind volgend jaar afgerond. De zaak tegen Mladić, de Bosnisch-Servische legerleider, zal naar verwachting niet voor de zomer van 2016 zijn afgerond.

In februari van dit jaar werkten er 787 mensen op het tribunaal, afkomstig uit 77 landen. De jaarbegroting bedraagt 125 miljoen dollar (bijna honderd miljoen euro).

hij moest ernaar op zoek. “Een waanzinnig fascinerend, ingewikkeld kat-en-muis spel. We werkten met vele partners, ook lokaal, maar we wisten aanvankelijk nooit zeker of je ze wel helemaal kon vertrouwen. Maar gaandeweg werd de samenwerking beter.”

Soms was het werk simpel: gewoon de krant lezen. “Van Karadžić bijvoorbeeld verschenen boeken nadat hij was ondergedoken. Dan beginnen we bij zijn uitgever. Wat is diens netwerk?”

Zo ging Lommen van de voortvluchtigen alle netwerken na: familie, politieke of militaire connecties, eventueel religieuze contacten. Uit bijna alle werelddelen kwamen bovendien waarnemingen van Mladić binnen. “Je loopt heel veel sporen na die allemaal nergens op uitkomen – tot je dat ene spoor vindt dat wél resultaat oplevert.” De blijdschap toen de laatste voortvluchtige werd opgepakt – Goran Hadžić, in

juli 2011 – was groot, maar direct erna realiseerde Lommen zich dat zijn afdeling zich daarmee overbodig had gemaakt. Nu houdt hij zich namens het bureau van de aanklager bezig met de zaak-Mladić, als onderzoeker van bewijsstukken. Een deel ervan ligt vlak bij zijn kantoor achter een dikke kluisdeur opgeslagen: kasten vol materiaal dat ooit is gebruikt, of nog wordt gebruikt, in een van de vele processen.

Veel van die bewijsstukken zijn verzameld door onderzoekers als Carry Spork. “Zonder ons is er geen zaak”, zegt de Brabantse oud-rechercheur, die al vroeg in de jaren negentig het veld inging om getuigen te zoeken en bewijsstukken te verzamelen. Ook Sporks afdeling is kleiner geworden: hij zit nu nog alleen op een kamer. Uit een dossierkast haalt hij een mapje met bloedige foto's van twee vermoorde meisjes, die verminkte lichamen in elkaar verstrengeld.

De aan het Joegoslaviëtribunaal gevoerde rechtszaken hebben behalve in talloze vonnissen geresulteerd in een enorme hoeveelheid bewijsstukken, getuigenverklaringen en andere documenten.

Een derde meisje had het overleefd door zich dood te houden. “Haar hebben we als getuige hierheen gebracht.”

Afgezien van een aantal beroepsprocedures lopen er nu nog slechts drie processen en neemt bij elk van de afdelingen het aantal stafleden gestaag af. Werkten er niet zo lang geleden nog rond de 1400 man voor het tribunaal, nu is dat aantal gedaald tot onder de achthonderd. Lopend door het gebouw (van de ene beveiligingsluik naar de andere, altijd in het gezelschap van een stafmedewerker met de juiste pasjes) zie ik in sommige van de gangen weinig leven meer. Kantoren staan leeg.

“Hier de weg vinden is nog het makkelijkste onderdeel van het werk,” zegt Meron als hij me, trapje op, trapje af, naar de entree begeleidt. De drie rechtszalen vormen het middelpunt van een instituut dat is onderverdeeld in drie afdelingen:

het hof (de rechters en alle juristen die hen bij hun werk bijstaan), de aanklagers (die onderzoek doen naar oorlogsmisdaden en de zaak tegen verdachten opstellen en uitwerken) en de griffie (die de spin in het web vormt in de communicatie tussen de afdelingen, maar tevens verantwoordelijk is voor bijvoorbeeld de getuigen en voor het detentiecentrum). Bij elk van de drie afdelingen zijn de Nederlanders in de minderheid en is Engels de voertaal.

Of het tribunaal heeft geholpen een eind te maken aan de strijd op de Balkan, is twijfelachtig. Het bestond immers al twee jaar toen de moslim-enclave Srebrenica in Bosnië viel en de mannelijke bevolking werd uitgemoord, de grootste daad van genocide in Europa sinds de Tweede Wereldoorlog. Maar er zijn meer doelen die een hof kan nastreven. Brammert wijst erop dat alleen al op zijn afdeling negen miljoen pagina's

aan documenten vol feitelijke beschrijvingen liggen van wat er zich tussen 1991 en 1999 in het voormalige Joegoslavië heeft voltrokken – letterlijk is hier geschiedenis geschreven.

“Het vaststellen van de feiten wordt door slachtoffers op prijs gesteld, als een vorm van erkenning. Bovendien is het nodig om mensen te kunnen veroordelen.” Veroordelingen helpen ook het gevoel van rechtvaardigheid van de slachtoffers te bevredigen, zegt hij. Verzoening is geen hoofddoel. “Maar het werk dat we hier doen, is een absolute voorwaarde voor er een begin kan worden gemaakt met verzoening”, zegt de hoofdaanklager.

Vooralsnog lijken op dat laatste vlak weinig vorderingen te zijn gemaakt. In de Balkanlanden, waar verdachten vaak nog als helden worden beschouwd, klinkt steevast veel kritiek op vonnissen. Wordt een Serviër schuldig bevonden, dan leidt dat tot volkswede in Belgrado; wordt een Bosniër veroordeeld, dan is in Sarajevo de boot aan.

Dat de kritiek uit alle kampen (Serviërs, Kroaten, Bosniërs) komt, toont volgens Meron, een 83-jarige Amerikaan met een lange staat van dienst, de onafhankelijkheid van het tribunaal aan. “Wat me de grootste zorgen baart, is dat die – soms politiek gekleurde – kritiek lijkt voort te komen uit een gebrek aan inzicht in ons mandaat en onze procedures, soms ook uit gebrek aan ontzag voor de rechtspraak.”

De afdeling Outreach probeert dat ontzag te vergroten door het werk van het tribunaal uit te leggen aan juristen, studenten, jongeren en ook het brede publiek op de Balkan. Het zal een kwestie van lange adem zijn, erkent Nerma Jelačić, terwijl een verdieping hoger – en op de tv in haar werkkamer – Karadžić druk gesticulerend het woord voert. Zolang hier zittingen plaatsvinden, zal het oordeel over het tribunaal immers altijd zijn gekleurd door de laatste veroordeling of vrijspraak. “Men hoeft ons niet perfect te vinden, want dat zijn we niet. We hebben ook niet de illusie dat de mensen op de Balkan allemaal van elkaar zullen houden door wat er in Den Haag gebeurt. Wel proberen we te vertellen hoe we te werk gaan en hen te wijzen

Theodore Meron, president van het Joegoslaviëtribunaal, maakt zich op zijn werkkamer gereed voor een zitting. “Hier in Den Haag is een nieuw universum van internationale rechtspraak geboren. Daar ben ik bijzonder trots op.”

op de vele feiten die hier zijn vastgesteld. We willen het perspectief ietsje breder maken dan dat laatste vonnis dat hun wel of niet zint.”

Maar de Outreachafdeling, hoe belangrijk ook, valt niet onder het vaste budget, maar is afhankelijk van donaties. Slechts vier mensen zijn er ‘in het veld’ om voorlichting te geven over het tribunaal. “Bij andere, later opgerichte tribunaal is dat beter geregeld. Daar hoort Outreach bij de kernactiviteiten. Dat hebben ze van ons geleerd.”

De belangrijkste, blijvende erfenis van het Joegoslaviëtribunaal is misschien wel exact daarin gelegen: het heeft bewezen dat het mogelijk is om eerlijk recht te spreken over alle betrokkenen van een gewapend conflict, tot aan de hoogste leiders aan toe – staatshoofden, generaals, chefs van geheime diensten. En de lessen die hier zijn geleerd, blijken van onschatbare waarde voor de ad-hoctribunalen voor onder meer Libanon, Sierra Leone, Rwanda en voor het permanente Internationaal Strafhof (ICC). Op dat voor Rwanda na zijn al deze tribunaal in of rond Den Haag gevestigd, de stad waar al sinds 1946 het Internationaal Gerechtshof en het Permanent Hof van Arbitrage (sinds 1899) huizen. Serge Brammertz heeft in Afrika al gehoord hoe strijdende partijen elkaar bij een dreigend conflict toeroepen: “*Tu vas à La Haye*” – Jij belandt nog eens in Den Haag.

De stad profileert zichzelf ook steeds sterker als stad van vrede en recht. De aanwezigheid van de diverse tribunaal is een belangrijke economische motor, met meer dan tienduizend mensen die er al dan niet rechtstreeks hun brood verdienen.

Wanneer het Joegoslaviëtribunaal precies zijn deuren sluit, hangt af van de duur van de nog lopende processen. Wel draait zich vanaf deze maand alvast de opvolger warm: het Internationaal Mechanisme voor Straftribunalen (MICT), dat in de wandelgangen de kafaëske bijnaam ‘Het Mechanisme’ heeft. Het MICT zal het niet-voltooide werk van de tribunaal voor Joegoslavië en Rwanda afronden: beroepszaken, verzoeken om vervroegde invrijheidsstelling. Ook het MICT is in Den Haag gevestigd

en Meron is er de president van. “Het MICT zal veel kleiner worden dan de huidige tribunaal,” legt hij uit. “Er is maar één gerechtshof en één kamer van beroep.”

Het bureau van de aanklager zal er nog maar uit twintig personen bestaan, waar dat er nu nog enkele honderden zijn. Rechters worden er bovendien niet vast aangesteld, maar per zaak

Een woordvoerder van slachtoffers uit Višegrad (Oost-Bosnië) spreekt met de pers nadat Milan Lukić in hoger beroep tot levenslang is veroordeeld. De Bosnische Serviër werd schuldig bevonden aan de dood van tientallen moslims.

opgeroepen en per zittingsdag betaald. “Op die manier proberen we de kosten laag te houden.”

Alphons Orië is gevraagd om zich beschikbaar te stellen en hij heeft daar ‘ja’ tegen gezegd. “Het werk voor het tribunaal is zwaar, met vaak vijf zittingsdagen per week. Maar in het MICT worden dat er veel minder. En ik hou van het werk dat ik doe.”

Ondertussen komen de brandweerlieden weer naar buiten, lachend. Een brandmelder bleek te gevoelig te zijn afgesteld. Iedereen stroomt weer naar binnen, er is nog veel te doen. □

Online De Balkanlanden zouden meer baat hebben gehad bij een verzoeningscommissie dan bij een straffhof. Eens? Reageer op nationalgeographic.nl.